

PRZEGLĄD

ROLNICZY, HANDLOWY I PRZEMYSŁOWY

Pismo bezpłatne, wychodzące dwa razy na tydzień
przy
DZIENNIKU WARSZAWSKIM.

N^{ER} 64.

WARSZAWA. — CZWARTEK

Dnia 4 (16) Sierpnia 1855 roku.

O UBRANIU NA KONIE I INNYCH SPRZĘTACH STAJENNYCH.

SZORY I PÓLSZORKI.

Przymioty szorów

Szory i półszorki powinny mieć następujące przymioty:

1. Powinny być mocne i trwałe, co zawisło od materiału, z jakiego są zrobione, i od sposobu w jaki je zrobiono. Najlepiej czyni, kto mając własną dobrą skórę, weźmie rymarza do domu i u siebie wszelkie rzeczy pod okiem zrobić każe.

2. Powinny być skromne i tanie. Skromne i proste powinny być szory najpierw dla tego aby były tańsze, a potem, aby i niezręczny parobek mógł sobie z nimi poradzić, nawet po ciemku zaprządź lub wyprzędź konie. Z tego też jedynie powodu są sprzączki zazwyczaj u strony zewnętrznej przesyte. Najłatwiej wypadną dla gospodarza szory itp. rzeczy, gdy je w domu swoim z własnego wyrobu, lub z kupionej skóry da robić.

3. Powinny ochraniać sprzężaj, a dozwalać mu użyć siły według upodobania, któremu przymiot nabierze im większego znaczenia, im pilniej gospodarz rozbiere jaki kapitał ma w swoim sprzężaju. Byłoby może nader użytecznym, gdyby oprzągając czwórkę, ubrano odkólae konie w chomątą, a przednie we szle. Ztąd byłaby i ta korzyść jeszcze, iżby w razie otarcia się konia od szli. można mu zaraz założyć chomątą, które mniej ociera, i końby dalej mógł być użyty.

4. Przybranie na konie powinno oraz należycie do koni przystawać, i ani być za wielkie, ani też za małe. Chomąta doporządzają się za pomocą sprężyn itp., a szle i szory za pomocą sprzączek i zaciągów. — Nie chcąc mieć zbytecznego zapasu przybrania na konie, nie trzeba aby były w rozmaitej wielkości.

5. Nie powinno zaś przybranie na konie być im przeszkodą w pochodzie, w skręcaniu i w przechodzeniu miejsc złych na drogach. — Ale do tego nie należy urządzenie szli i szorów, jak raczej skrócenie i przedłużenie postronków.

Nazwa szorów i ich części.

Do szorów liczymy uzdeczki i uździenice, szle i inne do przybrania konia potrzebne przedmioty.

Za pomocą uzdeczki kierujemy konia na wszystkie strony, bądź we wozie lub pod wierzchem chodzącego.

Szory służą na to, aby łączyły konia z wozem, czyli jego siłę z ciężarem, tj. oporem.

Inne części przybrania potrzebne są właściwie li do pielęgnowania konia, np. uździenica.

Lubo szory i szle bywają po wsiach nader rozmaitego urządzenia i z różnych składają się części, wszelako można je mniej więcej pod następujące ująć uwagi:

Uzda z przyborami czyli kulbaka.

Do całkowitej kulbaki należy uzda z trzemi i kantarą, uździenica i siodło ze strzemionami, popręgiem i cząbrakiem.

1. Uździenica składa się albo z samego tylko naszyjnika ze ze sprzączką na boku, a kółkiem do założenia łańcuszka lub postronka u dołu, lub też z nagłówka, naczółka, rzemienia obejmującego nozdrza i dwóch rzemieni podszczękowych, i także z kółeczkiem u dołu do łańcuszka lub postronka. Uździenice robią albo z pasów rzemiennych, albo też z pasów plecionych z konopi. W postronki uździeniczne dobrze jest wkręcać końskie włosie, przezco zapobiega się iż konie postronków nie gzyżą.

2. Uzdeczka, przeznaczona do kierowania koniem, składa się z nagłówka, naczółka, z rzemieni szczękowych, z wędzidła i cugli, które u konia pod siodłem są jednolajne, a u konia odkólnego, léjcowego, są rozdwojone na dwa końce. Uzda u koni przednich jest zazwyczaj bez cugli, albowiem ich miejsce zastępują léjce. Gdyby jednak chciano jechać na którym z koni przodkowych, tedyby trzeba wprzód założyć jakie cugle. Rzemień podszczękowy służy na to, aby się konie same nie mogły odkielznać. Wędzidło składa się pospolicie z dwóch części, których zewnętrzne końce mieszczą w sobie kółeczka do zakładania cugli. Uzdeczki koni odkólnych opatrują się też z wewnętrznej strony kółeczkami, przez które przechodzą léjce do koni przodkowych. Jadąc z konia nie potrzeba tego. Układ i przyrządzenie uzdeczek jest nader rozmaite. wędzidła dają na różny sposób, jakoto: proste, łamane tj. składane raz i dwa razy nawet.

3. Kantara z prostym niełamanym wędzidłem i najczęściej bez kółek na końcach, służy do lepszego i pewniejszego kierowania koniem. Często nie są trzeme połączone z kantarą, tylko są osobno. — Kantara składa się z następujących części: z munsztuka, z pręta, wędzidła od trzeli i z cugli. Niekiedy znajduje się też przy kantarze łańcuszek, pod

spodnią wargę konia zachodzący, któren służy do zbierania ślinin.

4. Kształt siodła jest rozmaity, a zawisł on od użytku, do jakiego przeznaczony, i od wygody i zbytku, którym służy. Zwyczajne siodło składa się z drzewa obszytego płótnem, pod nazwą terlicy, które z boków ma wydrążone klapy, z przodu głowę; a w tyle wystającą geżicę i przyzwoity oków. Wśród drzewa znajduje się poduszka, wysłana z pakułów lub sierści. Zwierzchnią część siodła nazywają siedzeniem; po obu bokach znajduje się większe i mniejsze kieszenie, przykryte klapami. — Część przednia wystająca do góry, nazywa się łękiem. Do siodła tego rodzaju należą dwa strzemiona z rzemiennymi pasami, popręg z potrzebnymi paskami i sprzączkami, zawciąg popręgowy, paski do zapinania kieszeni itp. Siodła do chomątów mają na przodzie rzemienne pasy do przypięcia chomąta, a w tyle takowy pas do spięcia go z podogonicą. Na niektórych dobrach mają dla ludzi zamiast siodła tylko poduszki w kształcie siodła, skórą powleczone i najczęściej bez strzemion. Lecz te nie tylko są niekształtne i niezgrabnie wyglądają, ale prócz tego, są też pomimo swęj taniości nader nieużyteczne.

Siodła do koni wierzchowych mają pospolicie jeszcze pasy na pierś koniowi zachodzące, czyli napiersie i podogonicę.

Szory.

Całe przybranie na konie, prócz uzdeczki, nazywają pospolicie szorami, a te są albo połączone z chomątami lub też bez chomątów, i nazywają się tedy półszorkami, a do prostej roboty szlami. Pomiędzy szorami, półszorkami i szlami jest właściwie ta tylko różnica, że są jedne od drugih staranniej wyrobione.

Szory z chomątami

Kon w chomacie chodzący ciągnie całą pierś, a nawet i łopatkami, jest więc rzeczą pewną, że chomato ma pierwszeństwo nad szlą zwyczajną, w której kon tylko przodkiem piersi ciągnąć może. Lecz chomato jest droższe od szli i niedogodne przy włóczęce.

Główne części chomąta są: poduszka chomátowa, pospolicie skórą ciętą okuta, dwie żelazne sprężyny albo drewniane pałaki, poduszki kłębowe, obicie z gałkami lub pierścieniem. Poduszki wyscielają sierścią, pakułami i słomą. Ponieważ jednak sierść od potu koniskiego się grupi i twardnieje, przeto najlepiej wyszcilać pakułami i słomą. Z wewnętrznej strony chomąta nie powinien się znajdować żaden szew, któryby konia cisnąć mógł. Za pomocą sprzączek i pasków da się chomato skrócić lub przedłużyć, według tego jak potrzeba.

Sprężyny lub pałaki nadają chomátowi kształt jaki mieć powinno i potrzebną trwałość. Chomata z drewnianymi pałakami mniej cisną konia i są wygodniejsze, ale są niekiedy zbyt ciężkie i trudniej je przypasować na konie rozmaitej wielkości. Prócz tego drzewo robacząc w środku, prędszemu podpada zepsuciu. Z tych więc względów używają raczej żelaznych sprężyn, niż drewnianych pałaków.

(Dalszy ciąg nastąpi).

O robieniu siana brunatnego. (*)

Dziwić się trzeba, że produkcja siana brunatnego, które u gospodarzy niektórych krajów, mianowicie Szwajcarii, Tyrolu, Fryslandji itd., tak wielkie ma znaczenie, u nas nie chce się przyswoić; i że tak łatwo znosimy nadzwyczajną częstokroć szkodę, którą nam niepogoda przy zwyczajnem sprzątaniu siana wyrządza. Jeżeli w ogóle przed chwyceniem się jakiego nowego sposobu postępowania chcemy wprzód wiedzieć, czy już na tej samej drodze poszczęściło się komu w bliskości naszej, uważać to trzeba za dowód mądrej przezorności; gdyż uogólnianie w rolnictwie jest niebezpieczne, a po każdym przerachowaniu się w niem następuje dotkliwa kara; są jednak przypadki, w których żadna wątpliwość nie zachodzi, i tutaj właśnie o takim jest mowa; dowodem na to jest długoletnia praktyka, lubo nie z najbliższego sąsiedztwa, i chociaż szczególnie gdzieindziej klimatem po części wymuszona.

Powyższy przedmiot, wniesiony na czternastém zebraniu niemieckich agronomów w Salcburgu przez arcyksięcia Jana, przyjaciela rolników; obudził żywy interes. Mąż ten zwrócił na to uwagę, że na miejscu zaraz o wartości tej metody dostatecznie przekonać się można; gdyż w czasie ciągłej słoty, „jakże można o zwyczajnem sianie myśleć? W takim razie trzeba być złodziejem czasu, a zatem najkrótszą obierać drogę.“

Postanowiono wtenczas do urzędowego sprawozdania, tyczącego się tego zgromadzenia, dołączyć obszerny opis postępowania przy produkcji siana brunatnego. Ponieważ zaś wspomniane sprawozdanie stosunkowo w niewielu tylko znajdzie się rękach, przeto umieszczamy z niego tutaj ich opis:

— Ponieważ postępowanie przy fabrykacji brunatnego siana wielu jeszcze członkom zgromadzenia całkiem było nieznanem i ponieważ sobie obszernego opisu tego postępowania życzone, przyrzeczono zatem ze strony Jego Arcyksiążęcej Mości, pierwszego prezydenta, umieścić takowe w urzędowém sprawozdaniu.

Z pomiędzy wszystkich dotychczas ogłaszanych sposobów fabrykacji brunatnego siana, zasługuje ogłoszenie pana Jerzego Kolba bez wątpienia na największą uwagę; dlatego też nie pominiemy go tutaj dostojnie umieścić:

Że wyborny sposób produkcji brunatnego siana tak mało jest znany i używany, trzeba winy tego, zdaniem naszym, przypisać nadto wielkiej lekliwości, z którą się próby w gospodarstwie rolniczém odbywać zwykły, albo dla której zupełnie zaniedbywane bywają; dla tego sądzi-

(*) Żałujemy mocno, iż teraz dopiero otrzymawszy tegoroczne zeszyty Ziemiańsina, nie mogliśmy udzielić Czytelnikom naszym niniejszego artykułu przed sianokosami. Sprzet wszelako powtórny konieczny, równie jak potrawów, w późnej i słotnej częstokroć jesieni, może i w tym roku nastęczyć gospodarzom sposobność przedsiębrania prób odpowiednich, choćby na małą skalę tylko; co nas też powoduje do obecnego przedruku, tém bardziej, kiedy przedmiot w mowie będący uznają Ogólne Zgromadzenie za nader ważny i szczególnie go uwadze gospodarzy naszych zaleciło; niejakię przeto skazówki postępowania, na doświadczeniu oparte, mogą być pożądane dla tych którzy próby w tej mierze przedsiębrać zamierzali.

(P. R. T. P. K.)

my, że ogłaszając nasze w tym względzie zebrane doświadczenia, postępujemy sobie w interesie rolnictwa.

Cała manipulacja polega na tem, że siano nie suche, jak zwykle, ale raczej świeże się zwozi; że się nie nałącisz, pod wpływem powietrza i słońca, ale w budynku za pomocą własnej gorącości.

Trudno jest naturalnie oznaczyć stopień wilgoci, w jakim zwieźć je należy; ale o kilka stopni więcej lub mniej wcale tu nie chodzi, i w ogóle nie trzeba w tym względzie nadto być lęklwym. W każdym razie musi być jeszcze wilgotne, ażeby kwiecie, listki i nasienie przy koszeniu, ładowaniu i składaniu trzymało się gałązek i nie opadało.

Ztém wszystkiém można je jeszcze w większym stanie świeżości zwozić, byleby się tylko znowu aż do zupełnie zielonej trawy nie posunąć.

W czasie sprzętu powinien rządca po zwieźeniu siana szczególnie na to mieć bacność, ażeby się w stogu dobrze udeптаło. Jest to bardzo uciążliwa praca, gdyż robotnicy przy ustawicznym deptaniu znoś się muszą niezmierną gorącość; ale tem bardziej musi być dozorca przytem ciągle, i sam czasem przydeptywać musi, dla przekonania się, czy warstwa jest należycie ubita. Za nadto ubita nigdy być nie może, za lekko zaś jest wtenczas, jeżeli można w nią zboku rękę włożyć.

Im bardziej stóg ubity, tem prędkiej i mocniej rozwija się w nim gorąco i tym zupełniej uchodzi z niego wilgoć, a siano temlepiej sechnie i kruszeje. Potrzeba jednak, aby robotnicy deptali równo i bez przestanku, bo skoro tylko raz ustają, już się ta trawa potem nie utłoczy, gorącość przerwie się wtem miejscu, wilgoć opadnie, i pleśń się rzuci.

Dla tego silnie upominamy, ażeby rządca sam, albo też kto inny, na kogo się spuścić można; ciągle nad robotnikami miał dozór i ustawiać im w pracy nie dawał.

Na 100 stóp kwadratowych liczymy po jednym człowieku do deptania.

Warstwianie powinna być niżej nad 4 stopy, ani wyżej nad 20 stóp zakładaną. Na odwodzie teje mało co zależy. W pierwszym razie byłoby gorąco nie dosyć mocne, wilgoć wychodziłaby za wolno, a tworzenie się pleśni zyskałoby nadto wiele czasu. W drugim razie trzeba się obawiać, ażeby się stóg, w skutek nadto wielkiej gorącości, która prócz tego nie dosyć prędko wydobywać się może, nie zapalił.

Skoro warstwa doszła wysokości 14 do 20 stóp, przykryć ją trzeba na wierzchu warstwą słomy 6 cali grubą, poczem stosowna ilość ludzi jeszcze ją przez pół godziny deptać musi. W tej górnej bowiem warstwie ustaje gorąco, a zatem wilgoć tu opada i tak długo pleśń rodzi, dopóki się sama przez się zupełnie w parę nie zamieni. Żeby zaś ta pleśń nie rzuciła się na paszę, dla tego słoma na wierzchu się kładzie.

Skoro tym sposobem warstwa ukończoną zostanie, następuje gorąco zaraz po trzech dniach i to częstokroć tak mocne, że ręką w niem wytrzymać nie można. Odtąd nie trzeba już wchodzić na warstwę, ani jej naruszać. W 6—8 tygodni przejdzie gorąco, a siano wyschnie i skruszeje. Wygląda potem brązowawo, niektóre listki są także czarne; zapach ma mocny i nader przyjemny.

Ten więc jest sposób fabrykacji siana brązowego. Kto go pierwszy raz używa, nie będzie się mógł wprawdzie pozbyć pewnego rodzaju bojaźni, ale ta, jak zaręczyć mogę, całkiem jest płonna.

(Dokończenie nastąpi)

ROZMAITOŚCI.

Napoje upajające.

Wódka jest wodnym roztworem *alkoholu*, który powstaje z cukru przez winną fermentację. Niski stopień temperatury, bo 78° termometru 100 stopniowego, czyli Celsiusza (62,4 R.), w którym gotuje się alkohol, jest powodem łatwego odłączenia go, ciepłem gotującej się wody, od kwasów, fermentu i większej części wody, — z jakimi alkohol zmieszany jest w płynach, które odbyły fermentację winną. Odłączenie to nazywa się przekropleniem czyli destylacją.

Alkohol jest wyraz złożony z trzech słów arabskich *al* i słów *ka hol*, które oznaczają istotę bardzo rozdzieloną, czyli bardzo subtelną, podobnie jak wyraz *eter*, w znaczeniu terazniejszém, nie chemiczném ale kosmograficzném. Wyraz alkohol był długi czas w Europie używany za przymiotnik oznaczający wielkie rozdrobienie; nazywano też alkoholem siarek antymonu i siarek ołowiu, w Orjencie, w stanie bardzo rozdrobionym, do czernienia brwi używane. W 18 wieku dopiero Boerhave, sławny holenderski badacz natury, zaczął używać wyrazu alkohol do oznaczenia pierwiastku palnego, a za nim poszli nowsi i nadali wyrazowi alkohol dzisiejsze jego spekulacyjne znaczenie — treści wódeczaney. W najnowszych czasach nazwano alkoholami także dwa płyny inne, z powodu podobieństwa ich chemicznych przymiotów z treścią wódeczaną. Rozróżniać zatem należy trzy alkohole: *winny* czyli powstający z cukru przez winną fermentację; *metrylowy* powstający przez suchą destylację drzewa, nazywamy pospolicie *spirytnem drzewnym* po Niem. *Holzgeist* i znajdujący się w mazi; trzeci nakoniec *amylowy* czyli śwedny olejek po Niem. *Fuseloel*, który powstaje przy destylacji fermentowanego zboża, ziemniaków lub wyłoczyn winogronowych.

Alkohol metylowy wydaje przez spalanie więcej ciepła niżeli alkohol winny, jest równie zdalny do politrny, a lepszy nawet od poprzedniego do werniksów czyli przezroczystych lakierów. Alkohol metylowy jest niezbędnym do robienia *chloroformu*, używanego od lat kilku w sztuce lekarskiej do uspiania osób, na których ma być wykonana bolesna operacja. Alkohol metylowy jest zdalniejszy od alkoholu winnego do sporządzenia płynu oświetlającego, używanego w lampach pod nazwą *ciekłego gazu* albo ciekłego wodoru (*hydrogène liquide*). Prócz tych użytków są jeszcze inne do których alkohol metylowy wyłącznie lub lepiej służy od alkoholu winnego. W znaczenijszych zatem fabrykach smoły drzewnej, czyli mazi, należałoby i u nas część wodnistą i kwaśną najpierw odchodzącą przy destylacji; a zawierającą do 2% alkoholu metylowego, osobno zbierać i oddzielać od późniejszej wypiekającej się mazi. — W naszym kraju nie jest on wprawdzie artykułem handlowym, gdyby go jednak dostać można po miernej cenie, znalazłby u nas konsumentów tak samo jak ma łatwy i dobry pokup w całej zachodniej Europie.

Wyskok jest wyraz używany przez purystów naszych w znaczeniu alkoholu. Wyraz *spirytnus*, używany w powszednim życiu, oznacza mocną wódkę, zawierającą około 50% alkoyolu.

Robienie wódki zdaje się pochodzić od arabskich alchemików, — którzy otrzymywali ją przez destylację wina lub fermentowanego siodu

(Dokończenie nastąpi).

Starszy Cenzor, sekretarz kolegialny, T. Heitz